

A.I. КОРИНЕНКО*(Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна)*

Економіко-правова сутність прав користування землею

Стаття присвячена дослідженню економіко-правової сутності прав користування землею як об'єкта обліку з врахуванням їх сучасного сприйняття в правовій, економічній та бухгалтерській науці. Розкрито структуру права власності шляхом аналізу прав, що є його складовими. Виокремлено історичні передумови виникнення прав користування землею та особливості розвитку сприйняття їх суспільством. Встановлено, що сьогодні економіко-правова сутність прав користування землею відбиває ті соціально-культурні традиції землекористування, які санкціонувало суспільство, закріпивши в нормативно-правових документах. Визначено основні характеристики прав користування землею та зроблено короткий огляд правових режимів використання земель, визначених чинним законодавством. Як вважає автор, сьогодні право користування землею – це невід'ємна складова інституту відносин власності в сфері земельних відносин, право, що визначене чинним законодавством, забезпечує одержання економічних вигод та/або досягнення економічного ефекту її набувачем, відповідає критеріям визнання активу, внаслідок чого може бути відображене на рахунках бухгалтерського обліку.

Ключові слова: земельні відносини, власність, право користування землею, оренда, правові режими землекористування.

A.I. КОРИНЕНКО*(Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев, Украина)*

Экономико-правовая сущность прав пользования землей

Статья посвящена исследованию экономико-правовой сущности прав пользования землей как объекта бухгалтерского учета с учетом их современного восприятия в правовой, экономической и бухгалтерской науке. Раскрыта структура права собственности путем анализа прав, которые являются его составляющими. Выделены исторические предпосылки возникновения прав пользования землей и особенности развития восприятия их обществом. Установлено, что сегодня экономико-правовая сущность прав пользования землей отражает те социально-культурные традиции землепользования, которые санкционировало общество, закрепив в нормативно-правовых документах. Определены основные характеристики прав пользования землей и сделан краткий обзор правовых режимов использования земель, определенных действующим законодательством. Как считает автор, сегодня право пользования землей – это неотъемлемая составляющая института отношений собственности в сфере земельных отношений, право, определенное действующим законодательством, которое обеспечивает получение экономических выгод и / или достижения экономического эффекта ее приобретателем, соответствует критериям признания актива, вследствие чего может быть отражено на счетах бухгалтерского учета.

Ключевые слова: земельные отношения, собственность, право пользования землей, аренда, правовые режимы землепользования.

A.I. KORINENKO*(National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine)*

Economic and Legal Nature of the Rights to Use Land

The article investigates the economic and legal nature of the rights to use land as an object of accounting based on their current perception in the legal, economic and financial science. Discovered of the structure of proprietary right by the analysis of the rights, which are the parts of it. Highlighted the historical background of the emergence of land use rights and the peculiarities of perception of them by society. It was established that today economic and legal nature of the rights to use the land reflects the social and cultural traditions of land use authorized by society entrenched in the legal documents. Defined the main characteristics of land use rights, and made a brief

overview of the legal regimes of land use defined by applicable law. The author believes that today land use is an integral component of the institution of property relations in the sphere of land relations, the law determined by the current legislation, provides economic benefits and / or achieving the economic effect by its acquirer, meets the criteria for recognition of an asset, as the result could be reflected in the accounts.

Keywords: land relations, property, land use right, rent, legal regimes of land use.

Постановка проблеми. Земля – як один із трьох класичних факторів виробництва є джерелом особливого виду доходів – земельної ренти. Необхідність регулювання інтересів окремих фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань (колективні господарства, асоціації фермерів, фінансово-промислові групи, агрохолдинги та ін.) з приводу привласнення і розподілу земельної ренти, на наш погляд, призвела до виникнення системи прав користування землею. Функції з визначення, встановлення та захисту цих прав стали невід'ємним атрибутом державної політики кожної країни в сфері земельних відносин.

Завдяки своїй багатогранності право користування землею становить інтерес не лише для дослідників юриспруденції як правова категорія, але й для представників економічної науки, зокрема як об'єкт обліку і контролю на підприємстві. Виходячи із беззаперечного впливу правових засад господарської діяльності на побудову бухгалтерського обліку процесу її здійснення, зауважимо, що визначення економіко-правової сутності прав користування землею є важливим першочерговим кроком у виробленні та обґрунтуванні підходів до відображення їх в обліку – на рахунках та в звітності. Саме в такому контексті побудоване дане дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стрімке зростання чисельності населення планети у ХХ ст. загострило дискусії щодо власності на землю, внаслідок чого права користування землею ввійшли в перелік головних об'єктів правових та економічних досліджень. Як зазначає А.М. Третьак, «на порозі двадцятого століття передова наукова думка все частіше підходила до висновку про необхідність обмеження приватної власності на землю. На державу покладався моральний обов'язок урізати право

абсолютної власності на користь загального блага» [13, с. 121]. Відтак в кожній країні сформувалася своя система прав користування землею.

З найбільш значимих досліджень правників, пов'язаних з вивченням юридичної природи прав користування землею, відзначимо дисертаційну роботу К.О. Настечко на тему: «Оформлення прав на земельні ділянки: правові та організаційні питання» [8], праці Р.Ф. Гонгалло, В.О. Кутателадзе, Т.В. Лісової, В.М. Мартина.

Питанням обліку прав користування землею присвячена значна частина досліджень Ю.С. Бездушної, В.М. Жука [6], Ю.І. Литвинець, Ю.М. Скосир, Н.М. Ткаченко, О.Ф. Ярмолюк та інших. З поміж останніх досліджень в цьому напрямі варто відмітити дисертаційну роботу С.М. Остапчука [10], в якій розкрито зарубіжну практику обліку прав користування землею, обґрунтовано методика оцінки та обліку прав оренди земель сільськогосподарського призначення.

Однак, питання з'ясування економіко-правової сутності прав користування землею з врахуванням їх сприйняття як об'єкта бухгалтерського обліку не знайшло належного розкриття в працях вищезгаданих науковців, що й визначає актуальність даного дослідження.

Метою статті є визначення економіко-правової сутності прав користування землею як об'єкта обліку з врахуванням їх сприйняття в правовій, економічній та бухгалтерській площинах.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві право власності на землю включає три правомочності: володіти, користуватися і розпоряджатися (рис. 1) [9, с. 16].



Рис. 1. Складові права власності на землю

Поняття «власність» відображає правову категорію, яка з'являється після формування суспільного інституту «прав людини». Поняття «власність на землю», виникло на самому початковому етапі розвитку людства і його поява продиктована об'єктивною необхідністю впорядкувати процес розподілу життєвих земельних благ. При цьому на той час ніякої

правової основи ще не існувало. Мова йшла про природні об'єкти власності, зокрема, земельні, які належали людині на правах визнаних або встановлених суспільством.

Кожній із трьох правомочностей притаманні свої властивості, які неминуче впливають із того об'єктивного змісту, який суспільство вкладає у використовувани терміни (рис. 2).

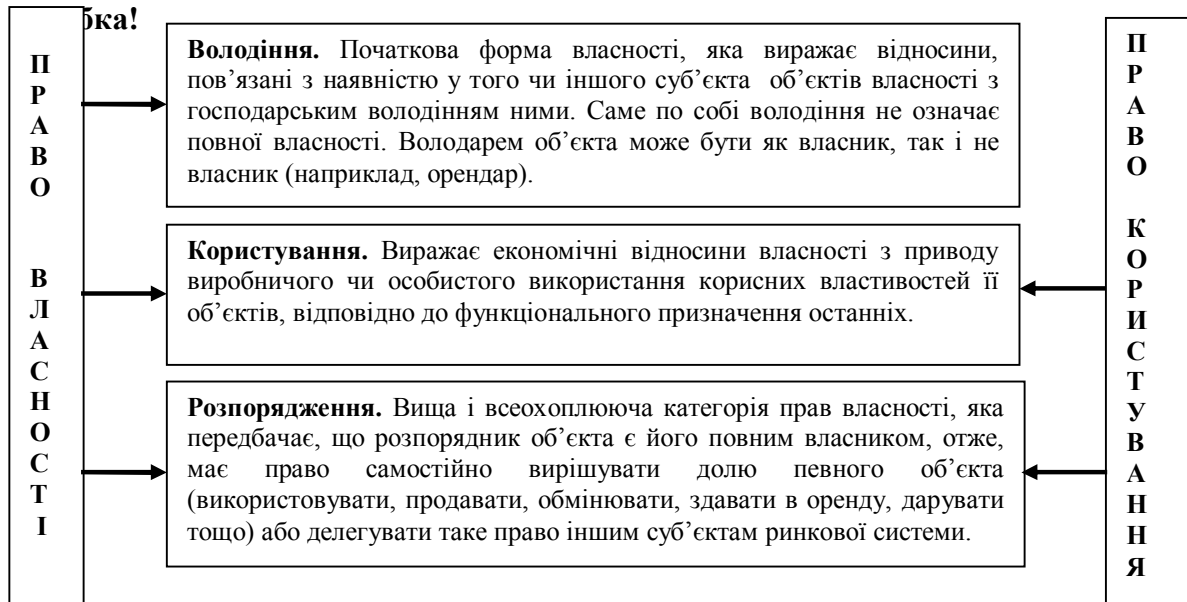


Рис. 2. Складові права власності та користування землею

Право «володіння» впливає з об'єктивної дійсності (природне право, що не потребує законодавчого визнання), або з рішень відповідного суспільного органу. Відтак, пасивний характер цього права очевидний.

Право «користуватися й розпоряджатися» передбачає вибір суб'єктом наступних варіантів дій:

- самому використати це право, отримуючи за це дохід;
- передати його іншій особі, отримуючи за надану послугу відповідну оплату (наприклад дивіденди);
- не використовувати самому і не передавати іншому суб'єкту.

Використання права «користуватися та розпоряджатися», зокрема, земельним капіталом можливе лише в тому випадку, якщо той, хто використовує це право, одночасно використовує і свої здібності, тобто свій людський капітал. Тому, право «користуватися і розпоряджатися» земельною ділянкою як об'єктом земельної власності, розглядається як активне, оскільки воно вимагає обов'язкового використання, крім природного, ще і людського капіталу. Право «користуватися й розпоряджатися» своїм людським капіталом виникає за бажанням людини використовувати землю для одержання земельних благ.

Із викладеного випливає, що:

1) стосовно об'єктів земельної власності право «володіти» є ознакою права власності на землю, яка

властива тільки власникові. Право користуватися і розпоряджатися земельним об'єктом може передаватися іншим особам;

2) стосовно об'єктів земельної власності «володіння» здійснюється не на підставі «права», зважаючи на об'єктивні якості, властиві людині; нові земельні блага, нові об'єкти вартості та нова додана вартість не можуть виникнути в процесі «володіння землею», а тільки під час використання земельного та людського капіталу, а також знарядь і засобів виробництва та можуть належати тільки фізичним особам, котрі використали сумарний капітал [13, с. 163].

Отже, під володінням земельною ділянкою мається на увазі неповна або обмежена власність на неї. Про те, що володіння може існувати без правового оформлення і за певних умов воно не має потреби в правовому підтвердженні, добре знали вже давньоримські юристи. Історична практика засвідчує, що «володіння» на відміну від «власності», яка для свого визнання має потребу в праві, є більшою мірою фактичне відношення, фактичне володіння предметом, панування над ним, тоді як «власність» являє собою правову сторону цього панування.

В дійсності, володіння земельною ділянкою базується на основі приватного договору чи навіть заволодіння земельним об'єктом чужої власності «явочним порядком» з мовчазної згоди власника, що особливо часто відбувалося в стародавню і середньовічну епохи, коли хлібороби захоплювали

земельні ділянки, які не використовувалися самим землевласником. Сьогодні це трапляється по відношенню до земельних ділянок власників земельних часток паїв. На відміну від власника, чие право в стабільному суспільстві може надовго відриватися від своєї економічної основи та існувати у вигляді «чистого права» і не вимагає від власника підтвердження цього титулу, утримувач права володіння повинен постійно так би мовити його підтверджувати своєю конкретною участю у використанні об'єкта власності, тобто здійснювати процес «оволодіння дією», щоб не позбавитися свого права [13, с. 164].

У стародавні часи і середньовіччя процес присвоєння землі здійснювався, зазвичай, у такий спосіб: спочатку земля відвойовувалася в конкуруючих общин і охоронялася від них досить великою групою людей (племенем, союзом племен, державою). Потім окремі ділянки незайманої землі, меншими групами людей (родинною громадою), перетворювалися в сільськогосподарські угіддя, нарешті, використовувалися освоєні угіддя для виробництва продуктів землеробства ще більш дрібними групами (звичайно, окремими малими родинами). У результаті виникали три види відносин присвоєння: загальної (племінної, чи державної) власності на всю завойовану землю, общинного володіння освоєних Ділянок землі і сімейного користування землею. Важлива роль земельних відносин обумовила необхідність їх чіткого визначення і розрізнення в наукових працях та юридичних документах.

В умовах капіталістичного промислового виробництва, коли власник у більшості сам набував і продуктивно використовував землю та інші засоби виробництва, поділ відносин приналежності на відносини власності, володіння і користування землею втрачав колишню актуальність. У зв'язку з цим, мабуть, і виникло уявлення, що «володіння» і «користування» – це прості атрибути власності, її характеристики, а не самостійні відносини. Як відображення окремого випадку таке уявлення допустиме, але в загальному випадку воно неправильне.

Відносини власності, володіння і користування, як самостійні види відносин приналежності, складаються у наші дні в тих випадках, коли власник землі як засобу виробництва здає її в оренду, а орендар, у свою чергу, здає їх у користування (суборенду) зацікавленим у ній виробникам, залишаючи за собою функцію ремонту земельних поліпшень та інших робіт з відновлення продуктивності земельної ділянки.

Об'єктами володіння є, як правило, земля, будинки, споруди. Власність на ці об'єкти формується в результаті їх первинного присвоєння (земля та інші природні ресурси – у результаті їх захоплення чи придбання). За цим актом впливає експлуатація привласнених об'єктів, що являє собою акт вторинного присвоєння у формі забезпечення охорони земельної ділянки і об'єктів на ній, їх

ремонту і т.д. - це і є об'єктивною технологічною й організаційною причиною існування економічних відносин володіння. Якщо всі ці роботи організовує і здійснює одноосібно сам власник, він і є господарем своєї власності. Якщо ж він, за своєю волею чи вимушено, покладає їх виконання на інших осіб, йому не залишається нічого іншого, як визнати їх фактичними власниками [13, с. 165-166].

Таким чином, причиною існування відносин права володіння на землю, відмінних від відносин права власності на землю, є поділ праці між суб'єктами первинного процесу присвоєння земельної ділянки за допомогою її формування (створення) чи захоплення і вторинного присвоєння за допомогою її використання за умови відтворення її споживчої вартості.

Заключним актом суспільного руху продукту землекористування є виробниче чи особисте використання землі. Хоча всяке використання землі згідно з логікою відносин, присвоєння повинні відбуватися і дійсно відбуваються в інтересах власника та володільця, це не виключає того, що за різних умов економічно найбільш ефективним, отже, і доцільним, є споживання земельних та матеріальних благ не власниками і не володільцями. Сутність таких відносин, названих відносинами землекористування, полягає в поділі праці між суб'єктами первинного або вторинного присвоєння земельної ділянки як об'єкта землекористування, присвоєння від нього благ, одержаних при використанні без необхідності її привласнення.

Отже, відносини користування мають об'єктивну економічну підставу, яка забезпечує вигоду кожній стороні таких відносини. Завдяки відносинам користування власник або володільць не використовують земельну ділянку, від якої вони самі не можуть чи не хочуть спожити одержані блага, а за допомогою обміну на інші одержують ті, що їм необхідні. За змістом відносини землекористування мають багато спільного з продажем товару на виплату з його сервісним обслуговуванням.

Сьогодні не лише в практичному побуті, але й у науковій літературі рідко застосовують термін «володіння», віддаючи перевагу відносинам неповної, неабсолютної власності на землю таким як оренда. Так заміна слів не є виправданою, як може здаватися на перший погляд. Термін «володіння» передбачає наявність об'єкта власності і власника, а також підпорядкованість володільця власнику, залежність володільця від власника. Отже, «володіння» – термін «неповний», а тим більше, «неабсолютний власник» – дуже хитке за змістом словосполучення. Звичайно, його вживають у дослідженнях один-два рази, потім використовують єдине слово «власність», лише припускаючи обмеженість обговорених відносин. У політичних публіцистичних виступах найчастіше термін «власність» уживається без застережень, створюючи ілюзію існування власності там, де місце тільки володіння, наприклад, відносини між приватною особою і державою щодо використання землі [13, с. 164].

Користування, в загальному розумінні, означає процес добування з речей їхніх корисних властивостей (наприклад, збирати врожай, вживати продукти харчування, носити одяг і взуття). Це одна з трьох класичних правомочностей власника (поряд з володінням і розпорядженням). Користуватися можна як речами, так і послугами, а також нематеріальними сутностями.

На особливе місце права користування серед інших правомочностей звертали увагу з давніх-давен. Відомий грецький філософ Аристотель зазначав, що багатством є не володіння майном на праві власності, а можливість його використання [2, с. 31]. Римський юрист Павло вважав право користування найістотнішою складовою власності [12, с. 171].

Право користування в об'єктивному значенні – це правові норми, які встановлюють порядок добування корисних властивостей речей для задоволення потреб власника чи інших осіб.

Право користування у суб'єктивному значенні – це закріплена нормами права (тобто юридично забезпечена) можливість добування корисних властивостей речі для задоволення потреб власника чи інших осіб.

Разом із тим власник, якщо його майно не обтяжене правом іншої особи, володіє максимально можливими правами щодо користування ним [14, с. 190]. Власник може користуватись належним йому майном на свій розсуд у межах, не заборонених

законом. Він має право використовувати майно не за його функціональним призначенням та у спосіб, що призведе до пошкодження, споживання чи знищення речі. Користувач, що не є власником речі, більшості з перерахованих дій учиняти не має права.

Якщо власник у здійсненні права користування належним йому майном обмежений лише, за словами Н.С. Кузнецової, загальними межами закону, то правомочності інших користувачів щодо користування майном мають ще й спеціальні обмеження, – які встановлені власником або випливають із призначення майна, чи статутних норм користувачів [5, с. 218].

Наймач, наприклад, повинен користуватися майном відповідно до призначення майна та у межах, визначених договором, його користування не повинно вести до пошкодження, а тим більше – до знищення майна [15, ст. 773]; користувач за договором позички зобов'язаний користуватися річчю за її призначенням та відповідно до мети, визначеної у договорі [15, ст. 833] тощо.

Отже, право користування – це забезпечена законом можливість особи користатися з майна, вчиняючи певні, не заборонені законом дії (дію, діяльність). Види та зміст цих можливих видів поведінки визначає поняття «користування».

У сучасній практиці земельних відносин в Україні найпоширенішими є право оренди землі та право постійного користування (табл. 1).

Таблиця 1

Види прав користування земельною ділянкою

№	Категорія	Право постійного користування земельною ділянкою	Право оренди земельної ділянки
1	2	3	4
1.	Визначення відповідно до Земельного кодексу	Право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку	Засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності.
2.	Набувачі права	Підприємства, установи та організації, що належать до державної та комунальної власності та інші, визначені ст.92 ЗКУ	Громадяни та юридичні особи України, іноземні громадяни і особи без громадянства, іноземні юридичні особи, міжнародні об'єднання і організації, а також іноземні держави
3.	Термін дії	Безстроково	Короткострокове - не більше 5 років; Довгострокове - не більше 50 років
4.	Документ, що посвідчує право	Право постійного користування земельною ділянкою, що виникло до 01.01.2013, може посвідчуватись державними актами двох видів: 1) на право постійного користування землею 2) на право постійного користування земельною ділянкою. З 01.01.2013 проводиться державна реєстрація таких прав в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (підтверджується Витягом з державного реєстру речових прав).	Договір оренди землі

Право постійного користування земельною ділянкою – право особи без обмеження терміну використовувати надану йому власником земельну ділянку. Особа, якій земельна ділянка надана в постійне (безстрокове) користування на підставі рішення державного або муніципального органу, має право самостійно використати ділянку в цілях, для яких вона була надана, включаючи зведення будівель, споруд для цих цілей на ділянці і іншого нерухомого майна; передавати з відома власника цю земельну ділянку в оренду або безоплатне користування [1].

Право оренди земельної ділянки – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності [7, с. 93].

Особливості земель сільськогосподарського призначення відображаються на особливостях набуття права оренди земель як правової форми їх використання.

Слід зазначити, що стосовно земельних ділянок виникають численні права, зобов'язання та інтереси. При цьому різні суб'єкти земельних відносин можуть володіти певним набором прав, що поширюються як на всю земельну ділянку, так і на її частину. Ці права посвідчуються юридичними документами і визначаються чинним законодавством, що встановлює правові режими використання земель в Україні.

Земельним кодексом передбачено, що категорії земель України мають особливий правовий режим використання (рис. 3).



Рис. 3. Правові режими використання землі відповідно до Земельного кодексу України

Правовим режимом використання земель можна визначити як встановлений нормативно-правовий порядок, який визначає поведінку суб'єктів земельних правовідносин щодо земель, земельних ділянок як об'єктів права власності, управління, користування, відтворення, збереження та охорони з метою їх раціонального використання і задоволення різноманітних потреб зацікавлених осіб, захисту їх земельних прав.

Правовий режим використання земель перебуває у прямій залежності із цільовим призначенням земель,

функціями земель в суспільно-економічних відносинах як засобів виробництва, бази для розвитку галузей промисловості, місць проживання людей і розміщення природних об'єктів.

З точки зору бухгалтерського обліку, як право постійного користування, так і право оренди – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований, як об'єкт бухгалтерського обліку.

З економічної точки зору, право постійного користування – це право особи без обмеження

терміну використовувати надану йому власником земельну ділянку. Особа, якій земельна ділянка надана в постійне (безстрокове) користування на підставі рішення державного або муніципального органу, має право самостійно використовувати ділянку в цілях, для яких вона була надана, включаючи зведення для цих цілей на ділянці будівель, споруд і іншого нерухомого майна; передавати з відома власника цю земельну ділянку в оренду або безоплатне користування [1].

Аналіз історичних передумов виникнення прав користування землею та особливостей розвитку сприйняття їх суспільством, а також сутності права постійного користування та права оренди, як складових права користування землею сільськогосподарського призначення, дає можливість ідентифікувати право користування землею на стиках правової, економічної та бухгалтерської науки (рис. 4).



Рис. 4. Економіко-правова сутність прав користування землею на стиках правової, економічної та бухгалтерської наук

Таким чином, сьогодні право користування землею – це невід’ємна складова інституту відносин власності в сфері земельних відносин, що визначено правовими нормами, забезпечує одержання економічних вигод та/або досягнення економічного ефекту її набувачем, відповідає критеріям визнання активу, внаслідок чого може бути відображене на рахунках бухгалтерського обліку.

Висновки. Система прав користування землею має довговікову історію свого розвитку. Сьогодні вона відбиває ті соціально-культурні традиції землекористування, які санкціонувало суспільство, закріпивши в нормативно-правових документах.

Визнання прав користування землею як об’єктів бухгалтерського обліку викликано потребою підвищити інвестиційну привабливість суб’єктів господарювання, в першу чергу аграрних

підприємств. Базисом, який дозволяє здійснити визнання права користування землею як балансового активу є система правових норм, які визначають правові режими використання землі. Виходячи із цього та враховуючи значення і роль прав користування землею в господарській діяльності, економіко-правова сутність таких прав на сучасному етапі відображає взаємодію правового, економічного та бухгалтерського підходів до їх ідентифікації як правової категорії, компоненту економічних відносин та об’єкта обліку.

4 Список використаних джерел

1. Азрилиян А. Большой экономический словарь / под общ. ред. А.Н. Азрилияна. – 2-е изд. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 856 с.

2. Антические риторики: (Переводы) Собрание текстов, статьи, комент. и общ. ред А.А. Тахо-Роди; (Вступ. статья А. Ф. Лесова). – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 352 с.
3. *Генкин Д.М.* Право собственности в СССР. – М.: Гос. издат. юрид. лит-ры, 1961. – 223 с.
4. Гражданское право. Часть первая: Учебник / Под ред. А.Г. Калпина, А.И. Масляева. – М.: Юристъ, 1997. – 472 с.
5. *Дзера О.В.* Право власності в Україні: Навч. посіб. / За заг. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 816 с.
6. *Жук В.М.* Облікові технології у забезпеченні інвестиційної привабливості та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / В.М. Жук, Ю.С. Бездушна, О.С. Вдовенко // Облік і фінанси. – 2013. – № 4 (62). – С. 32-38.
7. Земельний кодекс України. Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2768-15>.
8. *Настечко К.О.* Оформлення прав на земельні ділянки: правові та організаційні питання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.: 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природо ресурсне право / К.О. Настечко. – К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАНУ, 2010. – 20 с.
9. Обліково-аудиторське забезпечення розвитку земельних відносин: Колективна монографія / [В.М. Жук, Ю.С. Бездушна, Б.В. Мельничук, Н.Л. Жук, С.М. Остапчук]. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2013. – 238 с.
10. *Остапчук С.М.* Бухгалтерський облік земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / С.М. Остапчук. – К.: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2015. – 23 с.
11. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-15>.
12. Римское частное право. – М.: Новый юрист. 1997.– 512 с.
13. *Третьяк А.М.* Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: [монографія] / А.М. Третьяк. – Львів: СПОЛОМ, 2011. – 520 с.
14. Цивільне право: навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. Загальна частина / За ред. О.А. Підпригори та Д.В. Бобрової. – К.: Вентурі, 1995. – 416 с.
15. Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
16. *Жук В.Н.* Основы институциональной теории бухгалтерского учета: [монография] / В.Н. Жук. - К.: Аграрная наука, 2013. - 408 с.